

Τα προβλήματα της Οικολογίας βρίσκονται στην ημερήσια διάταξη: Συνέδρια, βιβλία από Έλληνες και ξένους, περιοδικά, άρθρα στον ημερήσιο Τύπο κ.λπ., κ.λπ. Το γεγονός δεν είναι τυχαίο. Η μόλυνση του φυσικού περιβάλλοντος, η σπατάλη και η πορεία προς την εξάντληση των φυσικών αποθεμάτων, η υποβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος και συνολικά της ποιότητας ζωής, η ανεργία, η καταστροφή των κοινωνικών σχέσεων, όλα αυτά συνθέτουν μια ζοφερή πραγματικότητα σε ριζική αντίθεση με τις ουτοπίες για την αστική κοινωνία της αφθονίας, τον αστικό επιστημονισμό, αλλά και την απλοϊκή, οικονομίστικη και ντετερμινιστική εκδοχή του μαρξισμού. Η αντίθεση ανθρώπου-φύσης έχει οξυνθεί και η αυτοκαταστροφή του ανθρώπινου είδους είναι πλέον μια πιθανότητα που δεν είναι δυνατόν να αποκλεισθεί.

Η αντίθεση ανθρώπου-φύσης εξελίχθηκε σε κυρίαρχη αντίθεση της εποχής μας. Αλλά η αντίθεση αυτή είναι παράγωγη. Είναι συνέπεια της θεμελιώδους αντίθεσης των κεφαλαιοκρατικών κοινωνιών: της αντίθεσης κεφαλαίου και εργασίας. Πράγματι, σκοπός της εμπορευματικής-κεφαλαιοκρατικής παραγωγής είναι η ιδιοποίηση της υπεραξίας η οποία δημιουργείται στο χώρο της παραγωγής. Η κεφαλαιοκρατική κοινωνία είναι, συνεπώς, εγγενώς ανταγωνιστική. Η αναρχία και ο ανταγωνιστικός χαρακτήρας της συνεπάγονται τη φθορά της φύσης και της εργατικής δύναμης, τη φτώχεια μέσα στον πλούτο, την ανεργία, τις κρίσεις και τους πολέμους. Η καταστροφή του «άνοργανου σώματος» του ανθρώπου αλλά και της εργατικής δύναμης είναι συνέπεια της θεμελιώδους αντίθεσης του καπιταλισμού.

Πώς κατανοείται όμως η σημερινή πραγματικότητα και, στα πλαίσια αυτής της συνολικής αντίληψης, το οικολογικό πρόβλημα; Η κυρίαρχη ιδεολογία, έγραφε ο Μαρξ, είναι η ιδεολογία της εκάστοτε κυρίαρχης τάξης, η οποία διαθέτει τα μέσα για τη διαμόρφωση, τη διάδοση και την επιβολή της. Η «κανονική», συνεπώς, κοσμοαντίληψη αποτελεί το ανεστραμμένο είδωλο της υπαρκτής πραγματικότητας. Η αντίληψη του οικολογικού προβλήματος δεν ήταν δυνατόν, στις περισσότερες περιπτώσεις, να έρθει σε σύγκρουση με τη φενακισμένη, απατηλή αντίληψη του σημερινού κόσμου.

Το πλήθος των σημερινών οικολογικών ρευμάτων, που στη μεγάλη πλειοψηφία τους, ακόμα και όταν κάνουν σκληρή κριτική στον καπιταλισμό, δεν ξεφεύγουν από τα πλαίσια της αστικής κοσμοαντίληψης, μαρτυρεί για το αληθές του προηγούμενου αφορισμού. Ένα μειοψηφικό ρεύμα σήμερα, εν τούτοις, θεωρεί ασύμβατο τον κεφαλαιοκρατικό τρόπο παραγωγής με μια αρμονική και βιώσιμη σχέση του ανθρώπου με τη φύση. Άλλα ρεύματα, όπως του οικολογικού μαρξισμού, του οικосоσιαλισμού, του πράσινου σοσιαλισμού, του αυτοδιαχειριστικού σοσιαλισμού κ.λπ., ενώ αναδεικνύουν τα αδιέξοδα του καπιταλισμού και προχωρούν προς τη σύνδεση μαρξισμού και οικολογίας, δεν ολοκληρώνουν μια συνεπή-ριζοσπαστική πρόταση. Πέρα από αυτά, ένα πλήθος ρευμάτων, παρά την κριτική στάση τους, ελπίζουν ότι μπορεί να υπάρξει εναρμόνιση της φύσης με τον καπιταλισμό. Τέτοια, π.χ., είναι τα ρεύματα της βαθιάς οικολογίας, της πράσινης ανασυγκρότησης του καπιταλισμού,

της ανασυγκρότησης και βιωσιμότητας του καπιταλισμού, του πράσινου καπιταλισμού, του οικοκαπιταλισμού, της αειφόρου ανάπτυξης, ακόμα και της βιώσιμης ανάπτυξης με νεοφιλελεύθερη κατεύθυνση. Τέλος, δεν λείπει και η χριστιανική συνιστώσα, όπως και ρεύματα που αποβλέπουν στο συνδυασμό της οικολογίας με τη θνήσκουσα σοσιαλδημοκρατία. Η πολιτική των ΗΠΑ και των μητροπόλεων του καπιταλισμού, ο ρόλος της Διεθνούς Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, η απάθεια του ΟΗΕ και προπαντός η πρακτική των πολυεθνικών αναιρούν στην πράξη τους ευσεβείς πόθους όσων, παραβλέποντας τη φύση του καπιταλισμού, ελπίζουν σε μια μεταρρύθμισή του με σεβασμό της φύσης.

Αλλά, ισχυρίζονται πολλοί, ο μαρξισμός είναι ασύμβατος με την οικολογία. Είναι γεγονός ότι τα παραδοσιακά κομμουνιστικά κόμματα, δέσμια του οικονομισμού και του εργατισμού, αγνόησαν ή και αντιμετώπισαν με εχθρικό τρόπο τα πρώτα οικολογικά κινήματα μετά τη δεκαετία του '60. Όμως η οικολογική αφύπνιση των διάφορων ρευμάτων, παραδοσιακών και νέων, της Αριστεράς είναι σήμερα δεδομένη. Και το κυριότερο: Για να απαντήσουμε στο ερώτημα για τη συμβατότητα του μαρξισμού με την οικολογία, οφείλουμε να ανατρέξουμε στα ιδρυτικά του κείμενα: στο έργο των Μαρξ και Ένγκελς. Μια προσεκτική ανάγνωση των κλασικών αποδεικνύει ότι ο Μαρξ και ο Ένγκελς είναι πρόδρομοι του οικολογικού κινήματος. Με μια θεμελιώδη διαφορά: Ότι δεν είδαν μόνο τη φύση αλλά και τον άνθρωπο. Ότι αντιμετώπισαν το οικολογικό πρόβλημα από την άποψη της εργατικής τάξης και της σοσιαλιστικής προοπτικής.

Η ουτοπία έχει ασχοληθεί από τα πρώτα τεύχη της με το οικολογικό πρόβλημα. Με το σημερινό τεύχος επιχειρεί μια πιο συστηματική παρέμβαση. Εν τούτοις, δεν θελήσαμε να δούμε το πρόβλημα από μια και μοναδική σκοπιά. Στα κείμενα του σημερινού αφιερώματος υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις: κείμενα που επιχειρούν να είναι μαρξιστικά, κείμενα ριζοσπαστικά κ.λπ. Παράδειγμα: Ο διαπρεπής μαθηματικός και πρωτοπόρος οικολόγος Πιερ Σαμουέλ, στο κείμενό του το οποίο γράφτηκε για το παρόν τεύχος, θεωρεί τον αυτοδιαχειριστικό σοσιαλισμό συμπαθή αλλά αναποτελεσματικό και τείνει προς κάποια σοσιαλδημοκρατία ή χριστιανική δημοκρατία που θα ήταν ευαίσθητη στο θέμα της υπεράσπισης του περιβάλλοντος. Επίσης ο Μ. Μοδινός, του οποίου το βιβλίο παρουσιάζουμε, ενώ αναλύει τον καταστροφικό ρόλο του καπιταλισμού για το περιβάλλον, δεν προδιαγράφει τη λύση της αντίφασης με την υπέρβαση του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής. Προφανώς η σύγκλιση πράσινου και κόκκινου στην πορεία προς την υπέρβαση του καπιταλισμού θα είναι μια μακρά και δύσκολη διαδικασία. Αλλά, εάν επιτευχθεί, δεν θα επιτευχθεί με αποκλεισμούς και με την αμοιβαία άγνοια των διάφορων προσεγγίσεων.

Στο σημερινό τεύχος της Ουτοπίας παρουσιάζονται έργα του Vladimir Velickovic. Ο Velickovic γεννήθηκε στο Βελιγράδι και είναι πτυχιούχος της αρχιτεκτονικής σχολής του Βελιγραδίου. Από το 1966 ζει και εργάζεται στο Παρίσι. Είναι επίσης καθηγητής στη σχολή Καλών Τεχνών του Παρισιού. Στην Αθήνα είδαμε πρόσφατα έργα του στην Εθνική Πινακοθήκη (1997) και παλαιότερα στη Γκαλερί Ζυγός (1965) και στη Γκαλερί Άρτιο (1989).

Εικόνα εξωφύλλου: Άνθρωπος του Muybridge Fig. CLXXVII 1988.

Οπισθόφυλλο: Άνθρωπος του Muybridge Fig. CLXXV 1988.